

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝ
ΜΕΛΟΤΙΚΗΣ ΑΝΚΛΟΗΤΗΤΗΣ ΚΟΝΕΤ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1951

Ε.Υ. Δ. ΤΡΕ. Κ. Τ. Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ο ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΔΡΟΣΙΝΗ

«ΤΟ ΒΟΤΑΝΙ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ» *

Τό αγροτικόν τουτο μυθιστόρημα του συγγραφέως τῆς «Ἀμαρυλλίδος καὶ τοῦ ποιητοῦ τῶν «Εἰδυλλίων» δὲν εἶναι ἔργον χθεσινόν. Ἐγράφη τῷ 1887, καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν «Ἐστίαν» τῷ 1888. Ἄν δὲν ἀπατώμαι, ὁ κ. Δροσίνης διέμενε τότε εἰς τὴν Γερμανίαν. κ' ἐκεῖθεν ἔστειλε τὸ ὀγκῶδες χειρόγραφον πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐμελλεν ἀργότερα νὰ διευθύνῃ. Τοῦτο ἴσως δὲν ἔχει πολλὴν σημασίαν, καὶ τὸ ἀναφέρω μόνον ἱστορικῶς. Αἱ φωτογάλανοι, αἱ γλυκεῖαι ἀναμνήσεις τῆς πατρίδος καὶ τῆς πρώτης νεότητος, αἱ ὁποῖαι ἐθέρμαινον τὸν ποιητὴν εἰς τὰ ψύχη τοῦ βορρᾶ, ἀπινδαυματίσθησαν εἰς τὸ ἔργον του χωρὶς ἴχνος ὀμίχλης καὶ νέφους, χωρὶς σκιὰν γερμανικῆς ἐπιδράσεως. Ὅπως ἔγραφε εἰς τὸ ξένον δωμάτιον ἴσως τοῦ βαυαρικοῦ οἰκοτροφείου, τὸ «Βοτάνι τῆς Ἀγάπης» ἤμποροῦσε νὰ ἐγράφετο καὶ εἰς τὸν ἰδιόκτητον πύργον τῶν Γουβῶν, τοῦ μικροῦ αὐτοῦ εὐβοϊκοῦ χωρίου, τοῦ τόσο γνωρίμου καὶ ἀγαπητοῦ εἰς τὸν ποιητὴν.

Ἐδῶ ὑπόκειται καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ αγροτικοῦ δράματος. Ἦρως του εἶνε ὁ ποιμὴν Γιαννιὸς Καρανίκος, νέος «μελαγχροινός, συμπαθέστατος τὴν μορφήν καὶ ρωμαλέος τὸ σῶμα». Τὸν χαρακτηρὰ του ὀρίζει κάπου ἡ μητέρα του μὲ μίαν λέξιν, ὀνομάζουσα αὐτὸν χαϊδευτικῶς «σεβνταλῆν». Ἄξιον παλληκάρι εἰς ὄλα, ἔξυπνος, λεβέντης, χορευτῆς δεξιότατος, ἐργατικὸς, νοικοκύρης ἔχων τὸν τρόπον του, γαμβρὸς περιζήτητος,—ὁ Γιαννιὸς θὰ ἦτο ἐκ τῶν εὐτυχιστέρων ἀγροτῶν, ἂν εἰς τὸ ρεῦμα τῆς εἰρηνικῆς ζωῆς του δὲν συνήντα τὴν Ζεμφύραν. Εἶνε δὲ ἡ Ζεμφύρα αὐτὴ νεαρὰ Τσιγγάνα, πολυθέλητρος. Τὸ κυριώτερον τῶν θελημάτων της ἀποτελοῦν τὰ γαλανὰ τῆς μάτια, τὰ σπάνια καὶ θαυμάσια, τάντιτιθέμενα παραδόξως πρὸς τὴν μελάγχρουν μορφήν καὶ τὴν μαύρην κόμην. Τὴν πρώτην φοράν ποῦ τὴν συνήντησεν ὁ συγγραφεὺς, ἐπιστρέφων ἀπὸ κυνηγετικὴν ἐκδρομὴν,—εἰς ἓν εἶδος σπηλιᾶς, παρὰ τὸ ρεῦμα, βοηθοῦσαν τὸν πατέρα της, ἓν' ἀπαίσιον γύφτον, μονόφθαλμον, ὁ ὁποῖος ἐσφυρηλάτει τεμάχιον σιδήρου διάπυρον,—τὰ γαλανὰ τῆς μάτια τοῦ ἔκαμαν ἐντύπωσιν. «Ἡ ρυπαρότης,—λέγει,—ἡ ὁποία ἐξετείνεται ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν, κατέλειπε μόνους τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀσπίλους, ἀγνοῦς, καὶ τὸ βλέμμα ἔρρεεν ἀπ'

αὐτῶν διαυγές, ὡς ὕδωρ ἀπὸ πηγῆς κρυσταλλώδους. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ἀντίθεσις τῶν λαμπρῶν ἐκείνων φωστήρων πρὸς τὴν ὄλην ἀθλιότητα τῆς ρακενδύτου κόρης, ἐκίνει εἰς θαυμασμόν τὸν θεατὴν. Κ' ἐξεπληττόμην ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν σαπφειρῶν ἐκείνων κοσμημάτων τῆς μορφῆς, ὅσον ἂν ἔβλεπον σαπφειρίνους βακτυλλοὺς περὶ τὰ δάκτυλα, ἅτινα ἐπίεζον τοὺς ἀσκούς» (τοῦ φυσητήρος).

Ὁ δυστυχὴς Γιαννιὸς συνεκινήθη ἀκόμη περισσότερον, ὅταν τὸν ἠτένισαν τὰ γαλανὰ μάτια τῆς γοήσεως. Τὴν ἐφιλοξένησεν, ἀπὸ εὐσπλαχνίαν, μὲ τὸν πατέρα της, μίαν νύκτα Ὀκτωβρίου βροχεράν, εἰς τὴν φρυγανόπλεκτον καλύβην τοῦ ποιμνιοστασίου. Ἦτο τότε εἰκοσαετής. Φεύγουσα ἡ Ζεμφύρα τὸ πρωί, ἐλησμόνησε σακκίδιον, τὸ ὁποῖον ἐσάλευεν ὡς μαγευμένον. Ἦτο γεμᾶτον ὄφεις. Ὁ Γιαννιὸς τοὺς ἐσκότωσεν ὄλους, ἐκτός ἑνός,—ἴσως ὀλίγον συμβολικοῦ,—ὁ ὁποῖος διέφυγε κρυβὴς εἰς τὰ φρύγανα. Καὶ ὁ ποιμὴν ἀνεθεμάτισε τὴν ὥραν ποῦ ἐφιλοξένησε τοὺς Ἀθιγγάνους εἰς τὴν καλύβην του. «Ποῖος ξέρει,—ἐσυλλογίσθη,—ἂν δὲν φέρῃ κακὸ τὸ ποδαρικό τους στὴ στάνη!... Τὴν κόλασι ἔμπασα ἐδῶ μέσα χωρὶς νὰ θέλω». Αὐτὴ ἦτο ἡ πρώτη του γνωριμία μὲ τὴν Ζεμφύραν.

Καὶ ἦλθεν ἡ ἀνοιξίς. «Ἄρρητός τις χαρὰ, ἀγνεία, νεότης, ἠπλοῦντο εἰς ὄλην τὴν φύσιν. Μετὰ τὴν χειμερινὴν δοκιμασίαν, ἐξήρχετο διὰ μυριοστὴν φοράν ἀλώβητος, ἄσπιλος, ὅπως τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς δημιουργίας, ἀνελάμβανε τὴν θείαν παρθενίαν, ὅπως ἡ Ἦρα ἀπὸ τὴν πηγὴν τῆς Κανάθου». Ὁ Γιαννιὸς δὲν ἔμενε πλέον κλεισμένος εἰς τὸ ποιμνιοστάσιον· ὠδήγει τὸ πατρικὸν ποιμνιον ἀνά τὰ δάση ἢ παρὰ τοὺς καλλιεργημένους ἀγρούς, καὶ ἔπαιζεν ὄλονεν τὴν φλογέραν του... Εἶχε τὸν μυστικὸν του πόνον ὁ βοσκός: μετ' ὀλίγον θὰ ἄφινε τὸ ποιμνιὸν του καὶ τὸ χωρίον, διότι ἐκλήρωθη στρατιώτης, διὰ δύο χρόνια. Καὶ διὰ νὰ ξεσκάσῃ ὀλίγον τὸ καϊμένο τὸ παιδί, ἡ μητέρα του τὸν ἔστειλεν ἀνήμερα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς τὴν πανηγυριν τοῦ γειτονικοῦ χωριοῦ, μὲ τὸν πατέρα του καὶ μὲ τὸν μεγαλύτερον ἀδελφόν του. Εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ χωρίου, ὁ Γυφτοκάβουρας, ὁ πατέρας τῆς Ζεμφύρας, παίζει τὴν καρμουζάν του, καὶ τὰ παλληκάρια χορεύουν. Ὁ Γιαννιὸς σέρνει τὸν χορόν, καὶ ὄλοι θαυμάζουν τὴν εὐκινήσιαν του καὶ τὴν χάριν του. Ἐξαφνα πίπτει κάτω βαρὺς. Δύο μάτια

* «Παναθηναϊα», τόμος Β', σελ. 189-193.

φωτεινά καὶ μεγάλα ἐκ τοῦ κύκλου τῶν θεατῶν, εἶχαν προσηλωθῆ ἑπάνω του καὶ τὸν ἐζάλισαν, καὶ τὸν ἐβάσκαναν... Ἦσαν τὰ γαλανὰ μάτια τῆς Ζεμφύρας.

Ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὰ γαλανὰ αὐτὰ μάτια τὸν παρακολουθοῦν παντοῦ, δὲν τὸν ἀφίνουν σὲ ἡσυχίαν. Τί τοῦ συμβαίνει; Μήπως ἀγαπᾷ τὴν Τσιγγάναν; Ὁ Γιαννιὸς δὲν θέλει νὰ τὸ πιστεύσῃ, καὶ τὸ ἀποκρούει μὲ φρίκην. Καὶ ὅμως! ἄλλο δὲν ἐπιθυμεῖ παρὰ νὰ τὴν ἐπανίδῃ. Καὶ τὴν ἐπαναβλέπει κατὰ τύχην εἰς τὸ Ξηροχώριον, εἰς τὸ παζάρι τῆς Κυριακῆς, ὅπου ἡ Ζεμφύρα περιπλανᾶται πωλοῦσα κόσκινα καὶ προλέγουσα τὴν τύχην. Εἶνε καθαρωτέρα, εὐπρεπεστέρα, ἀπὸ ἄλλοτε, διότι ὁ Γυφτοκάβουρας ἐνοικοκυρεύθη κάπως εἰς τὸ χωρίον καὶ οἱ δουλειές πηγαίνουν καλά. Ἀλλὰ ὡς πάντοτε ὠραία, καὶ τὰ γαλανὰ μάτια ὡς πάντοτε γοητευτικά... Ἐπιστρέφουν μαζὺ εἰς τὸ χωρίον... Καθ' ὁδὸν γίνεται λόγος καὶ διὰ τὸ σακκίδιον μὲ τοὺς ὄφεις, καὶ ἡ Ζεμφύρα ἐξηγεῖ εἰς τὸν Γιαννιὸν ὅτι ἤξεύρει ἀπὸ τὴν μητέρα τῆς τὸ φιδόχορτον, καὶ ὅτι τὰ φείδια ἐκεῖνα τὰ εἶχε μαζί τῆς, διὰ ν' ἀποδεικνύῃ τὴν δύναμιν τοῦ βοτάνου τῆς εἰς τοὺς δυσπίστους ἀγοραστὰς. «Τάφινω καὶ μοῦ δαγκώνουν τὰ κρέατα χωρὶς κανένα φόβο,—τοῦ λέγει,—γιατί ἔχω φάῃ πρῶτα ἐγὼ τὸ φιδόχορτον». Ὁ Γυφτοκάβουρας ἔπειτα προσκαλεῖ τὸν Γιαννιὸν νὰ ὑπάγῃ καμμιά μέρα στὸ καλύβι του, «ποῦ ἔχει καὶ κρασί ἀγιοβοτανίτικο, ποῦ ἀνασταίνει νεκρό». Καὶ ὁ ἐρωτευμένος δέχεται ἄλλως τε εἶχε νὰ παραγγείλῃ εἰς τὸν Γύφτον κ' ἕνα τσικοῦρι διὰ τὸν ἀδελφόν του...

Οὕτω σιγά-σιγά προετοιμάζονται τὰ δύο ἐπόμενα κεφάλαια,—«Ἡ καλύβη τοῦ Ἀθιγγάνου» καὶ «Νυκτεριναὶ σκηναί»,—τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὰς ὠραιότερας καὶ πρωτοτυπωτέρας σελίδας τοῦ μυθιστορήματος. Νομίζω μάλιστα, ὅτι εἰς ὅλην τὴν φιλολογίαν μας μετὰ δυσκολίας θὰ εὑρισκῆ τις καὶ ἄλλας μὲ τὸ ἰδιόρρυθμον θέλημα αὐτῶν. Εἶνε ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀθιγγάνου, τὸ θαυμασίως περιγραφόμενον γλέντι, τὸ ἀπρόοπτον καὶ παράξενον, τὸ ὁποῖον στήνουν τὴν νύκτα οἱ τρεῖς,—αὐτός, ὁ Γιαννιὸς καὶ ἡ Ζεμφύρα,—ἀπέξω ἀπὸ τὴν καλύβην του. Ξεκοκκαλιάζουν ἕνα λαγόν, τὸν ὁποῖον εἶχε πιάσῃ ἡ Ζεμφύρα, (χαρὰ στὰ πόδια!), καὶ πίνουν ἀπὸ τὸ ἀθάνατον κρασί, ποῦ εἶχε φυλαγμένον διὰ τὴν περίστασιν ὁ Γύφτος. Πίνει καὶ ἡ Ζεμφύρα κατ' ἀπαίτησιν τοῦ πατρός, καὶ ὕστερα, ἐν ᾧ ἐκεῖνος παίζει τὴν καραμούζαν, ἡ κόρη πέρνει τὸ ντέφι τῆς καὶ χορεύει. Τοῦ χοροῦ τούτου δὲν ἀντέχω νὰ μὴ ἀποσπάσω ἐδῶ ὀλόκληρον τὴν περιγραφὴν: «Κρατοῦσα τὸ ντέφι ἀνά χεῖρας, ἤρχισε πρὸς τοὺς ἤχους τοῦ ὄξυαύλου νὰ ρυθμίξῃ βήματα καὶ κινήσεις πλήρεις ἀρρήτου χάριτος, ἀπιστεύτου εὐλυγυσίας. Ἐφ' ὅσον γοργοὶ ἐπέτων οἱ φθόγγοι ἀπὸ τὰς ὀπὰς τοῦ ξύλου, γοργοὶ ἐκτύπων οἱ πόδες αὐτῆς τὴν γῆν, καὶ οἱ δάκτυλοι γοργοὶ ἐτυμπάνιζον τὸ τεντωμένον δέρμα. Καὶ ἐπρόβαινε, καὶ ὀπι-

σθοχώρει, καὶ περιστρέφετο μὲ θαμβοῦσαν ταχύτητα, καὶ ἀνεκίνει περὶ αὐτὴν κ' ἐπάνω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν καὶ ὀπίσω καὶ ἔρριπτεν ὑψηλά καὶ ἤρπαζε καὶ ἐκύλιε κατὰ γῆς καὶ ἀνελάμβανε πάλιν καὶ πάντοτε συμφώνως πρὸς τὸν ρυθμόν, τὸ τρεμοκωδωνίζον ντέφι. Ὄταν δὲ τοὺς σπινθηρίζοντας φθόγγους διεδέχετο παρατεταμένη, ἐξηντλημένη φωνή, ὡς λιποψυχία, ὡς τελευταῖος πρὸς τὴν ζωὴν χαιρετισμός, ἡ γόησσα ἴστατο αἴφνης, καὶ μὲ τρομώδη παλμόν φέρουσα τὸ ντέφι δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν εἰς τὸν ἀέρα, ἔκαμπτεν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τὸ λιγυρὸν σῶμα, τόσον ὥστε οἱ τεταμένοι βραχίονες ἤγγιζον τὴν γῆν, καὶ ἔκλινε κατόπιν πρὸς τὰ ὀπίσω, προτείνουσα τὰ ὀτέρνα, κλείουσα ἡδυπαθῶς τοὺς ὀφθαλμούς, διαστέλλουσα ὡς ἀπὸ δίψαν φιλημάτων τὰ χεῖλη. Καὶ οἱ βαθμηδὸν ἐκπνέοντες κωδωνισμοὶ τοῦ μικροῦ τυμπάνου παρήγοντο πλέον ἐξ αὐτῆς τῆς ἡδονικῆς τοῦ σώματος φρικιάσεως».

Φαντάζεται τις εὐκόλως τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ σατανικοῦ αὐτοῦ χοροῦ... Μετ' ὀλίγον ὁ Ἀθιγγάνος, οἰνοβαρῆς, πίπτει εἰς ὕπνον βαθύν. Καὶ ὁ Γιαννιὸς, μεθυσμένος καὶ αὐτός ὑπὸ τοῦ οἴνου καὶ ὑπὸ τοῦ ἔρωτος, ἐπιτίθεται κατὰ τῆς κόρης. Ἡ Ζεμφύρα κατορθώνει μίαν στιγμὴν νὰ διαφύγῃ τὰς στιβαράς του χεῖρας, καὶ ὀπλίζεται μ' ἕνα πέλεκυν.

— Γιαννιέ, τοῦ λέγει, μεθυσμένος ἡ ξεμέθυστος μὴ ζυγώσης, γιατί μὰ τὰ κόκκαλα τῆς μάννας μου, σὲ χωρίζω στὰ δυὸ σὰν κούτσουρο.

Εἶνε ἀγρία καὶ ἀποφασιστικὴ. Ὁ χωρικός τὴν κυττάζει μὲ φόβον, μὲ θαυμασμόν, καὶ συνέρχεται, συντρίβεται, μετανοεῖ:

— Κι' ἐγὼ σοῦ λέω, νὰ φιλήσω τὰ κόκκαλα τῆς μάννας μου ἂν ἀπλώσω χεῖρι ἐπάνω σου.

Ἡ Ζεμφύρα πετᾷ τὸν πέλεκυν ἀλλὰ τώρα τὴν πιάνει τὸ παράπονον, καὶ κλαίει πικρά.

— Γιατί εἶμαι φτωχεῖα καὶ κακομοῖρα, γιατί ἡ τύχη μ' ἔκανε Τσιγγάνα καταφρονεμένη, θάρεψες πῶς μπορεῖς νὰ μὲ κάνῃς ὅ,τι θές;

Κ' ἐκεῖνος:

— Ἐγὼ ἐσένα;... Δὲν νοιώθεις λοιπὸν πῶς χάνομαι, πῶς λυώνω μπροστὰ σου σὰν ἀγιοκέρι;

Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη ἐξομολόγησις τοῦ Γιαννιοῦ πρὸς τὴν Ζεμφύραν. Καὶ μοῦ φαίνεται, ὅτι τὸ ἀγριὸν καὶ πρωτογενές τῆς κάλλος εἶναι τόσον, ὥστε νὰ διατηρηθῆται ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ὀλίγον βέβηλον αὐτὴν συγκεφαλαίωσιν. Τώρα ὁ νεαρὸς ἀγρότης εἶναι τρελλὸς διὰ τὴν Τσιγγάναν. Τὸ αἶσθημά του εἶνε ἀνόσιον καὶ ἀπηγορευμένον. Γνωρίζει ὅτι, ἂν ἀνεκαλύπτετο, θὰ ἐπέσυρε τὴν κατάραν τοῦ πατέρα του, τὸν ἀφορισμὸν τοῦ ἱερέως, τὴν περιφρόνησιν τοῦ χωρίου. Καὶ ὅμως τὴν ἀγαπᾷ. Ὄταν εἶνε μόνος, δταν δὲν ἔχη ἄλλους ἀκροατὰς ἀπὸ τὰ πρόβατά του καὶ ἀπὸ τὸν σκύλο του, ὁ σεβνταλῆς τραγουδεῖ ὡς ἐξῆς τῆς ψυχῆς του τὸν πόνον:

Ἄλλοι ἀγαποῦν μελαχροινές, κι' ἄλλοι ἀγαποῦν ξαν-
 Κ' ἐγὼ ἀγαπῶ μιὰ Γύφτισσα κ' ἐνός Τσιγγάνου ^{ἰθούλας} κόρη.
 Τῶχ'ω ντροπὴ γιὰ νὰ τὸ *πῶ καὶ νὰ τὸ *μολογήσω,
 Κι' ἂν τὸ βοστάξω μυστικό, μοῦ τρώει τὰ σωθικά μου.
 . . . . .

Πρώτην φοράν μετὰ τὴν νύκτα τοῦ χοροῦ, ἐπαναβλέπει τὴν Ζεμφύραν, σταχυολογοῦσαν εἰς νεοθέριστον ἀγρόν. Φοβεῖται μὴν εἶνε ἀκόμη θυμωμένη ἐναντίον του, καὶ διὰ νὰ τὴν πλησιάσῃ καὶ νὰ τῆς ὁμιλήσῃ, εὐρίσκει μίαν πρόφασιν: Τῆς ζητεῖ τὸ φεῖδιόχοροτον, «γιατὶ ὅσο ἀνάφτει ἡ ζέστη τόσο γεμίζει ὁ τόπος φεΐδια». Ἡ Τσιγγάνα τοῦ τὸ ὑπόσχεται προθύμως, καὶ τὴν ἰδίαν ἐσπέραν τοῦ τὸ πηγαίνει, μέσα εἰς μίαν κολοκύνθην. «Τί θές καλλιώτερα, λεφτά ἢ στάρι;» τὴν ἐρωτᾷ ὁ ποιμὴν. Κ' ἐκείνη ἀπαντᾷ ἀμιμητῶς: «Νὰ χαρῆς τὰ λεφτά σου καὶ τὸ στάρι σου. Στὸ κάνω γιὰ ψυχικό, ἀρέ Γιαννιέ, νὰ μὴν σέ φᾶν τὰ φεΐδια τέτοιο λεβέντη!» Κ' εὐθὺς ἀμέσως, ὡς νὰ ἐσυλλογίσθη κάτι: «Σ' τῶχ'ω πῆ; Ξέρω κ' ἕνα ἄλλο βοτάνι. Ἄμα τῶχ'εις χρεία, ζήτα το». Καὶ τὸν ἐκύτταξεν ἀτενῶς. «Τί βοτάνι; — Τὸ Βοτάνι τῆς Ἀγάπης. Ἄμα ποῦ θές νὰ κάμης γυναῖκα νὰ πέσῃ στὰ ποδάρια σου, ἄμα ποῦ θές νὰ δεθῆς παντοτεινὰ μετὰ τὴν ἀγάπη τῆς, δέν ἔχεις ἄλλο παρὰ νὰ φᾶς ἐσὺ ἀπὸ δαῦτο, καὶ νὰ τὴν κάνῃς κι' αὐτὴν νὰ φᾶ».

Καὶ ὁ Γιαννιὸς ἔλαβε ἀπὸ τὰς χεῖράς τῆς καὶ δευτέραν κολοκύνθην, περιέχουσαν τὸ πολυτίμον φίλτρον. «Βάλε καλὰ στὸ λογισμό σου τί κρατᾷς, τοῦ εἶπεν ἡ Ζεμφύρα, μὴν κάνῃς καμμιά κουτουράδα, καὶ βροντήσῃς ὑστερὰ τὸ κεφάλι σου κατὰ γῆς». Ἄλλὰ τὴν κουτουράδαν αὐτὴν τὴν εἶχεν ἤδη σκεφθῆ καὶ ἀποφασίση ὁ ἐρωτευμένος βοσκός. Τὸ Βοτάνι τῆς Ἀγάπης τὸ ἠθέλε διὰ τὴν Ζεμφύραν. Διστάζει ἀλλὰ τῆς τὸ δίδει. Εἰς τοῦτο δὲ τὸν ἐβοήθησαν ἡ τύχη καὶ ἡ μητέρα του. Ἐτρωγεν εἰς τὸ σπίτι του τηγανίτες, — τὰς εἶχε φτειάσῃ ἡ μητέρα του γιὰ τὴν καλὴ χρονιά, μετὰ τὸ στρώσιμο τ' ἀλωνιοῦ, — ὅταν παρουσιάζεται ἀπέξω ἡ Τσιγγάνα. Νὰ εὐκαιρία! Ὁ Γιαννιὸς ἐπιπάσσει κρυφίως τὰς τελευταίας τηγανίτας μετὰ τὴν θαυματουργὸν σκόνην... Ἦτο μοιραῖον. Ἡ μητέρα του, μετὰ τὰ ἴδια τῆς τὰ χέρια προσφέρει δύο τρεῖς εἰς τὴν Ζεμφύραν, ἡ ὁποία τὰς τρώγει. Καὶ ὡς προμήνυμα τοῦ αἱματηροῦ τέλους τὰ μητρικὰ χέρια ἦσαν τὴν ὥραν ἐκείνην κόκκινα ὡς αἱματωμένα, διότι ἡ κυρὰ Βάσω ἔβαφε μαλλιά μετὰ ριζάρι... Ὁ Γιαννιὸς τὰ εἶδε μετὰ φρίκην, ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά.

Τετέλεσται! οἱ δύο νέοι ἦσαν δεμένοι αἰωνίως, εἰς ζωὴν καὶ εἰς θάνατον. Ἀπὸ ἐδῶ ἀρχίζουσι αἱ πορφυραῖ σελίδες τοῦ βιβλίου, οἱ εἰδυλλιακοὶ ἐκεῖνοι ἔρωτες, οἱ ὁποῖοι θάπολῆξουν τόσο τραγικῶς. Ἡ γόησσα ἐγοητεύθη, καὶ ἦλθεν ἀμέσως εἰς τὰ πόδια τοῦ Γιαννιοῦ. Εἶνε ἰδική του, ὅπως εἶνε ἰδικός τῆς, — εἶναι τρελλὴ δι' αὐτόν, ὅπως αὐτὸς δι' ἐκείνην. Κρυφά, σκοτεινά, κάθε νύκτα, ὁ Γιαννιὸς τρυφᾷ εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ζεμφύρας του. Καὶ εἶνε εὐτυχεῖς οἱ νέοι διὰ πο-

λὸν καιρόν, χωρὶς νὰ τὸ μάθῃ, χωρὶς νὰ τοὺς ταραξῆ κανεῖς... Ἄλλ' ἰδοὺ τὸ πρῶτον νέφος εἰς τὸν αἴθριον οὐρανόν. Ἡ Ζεμφύρα μανθάνει τυχαίως ὅτι ὁ Γιαννιὸς θὰ φύγῃ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὡς στρατεύσιμος ἀπὸ τὸ χωρίον. Κλαίει καὶ ὀδύρεται εἰς τὴν πρώτην μετὰ τὴν εἶδησιν συνάντησίν των, καὶ τὸν ἐξορκίζει νὰ μὴν ὑπάγῃ, νὰ μὴν τὴν παραιτήσῃ, ν' ἀποφύγῃ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, νὰ σωθῆ φεύγων μετ' αὐτῆς εἰς τὸ τοῦρκο. Ἄλλ' ὁ Γιαννιὸς ἀνθίσταται, ἀρνεῖται. Ὁ ἔρωτος τῆς Τσιγγάνας, ἰκανοποιηθεὶς ἴσως, δέν ἦτο πλέον τόσο ἰσχυρός, ὥστε νὰ τὸν παρασύρῃ εἰς τοιοῦτον κρημνόν. Ἦρξις νὰ τὴν βαρύνεται, νὰ τὴν φοβῆται. Καὶ φεύγει.

Δύο ἔτη ἀπουσίας, δύο ἔτη στρατιωτικῆς ζωῆς, ἤρκεσαν διὰ νὰ τὴν λησμονήσῃ. Καὶ ὅταν ἐπιστρέφῃ εἰς τὴν πατρίδα του, εἶνε ἐρωτευμένος μετὰ ἄλλην, — μετὰ μίαν λιγερὴν ἐνός γειτονικοῦ χωρίου, τὴν ὁποῖαν ἐγνώρισεν εἰς τὴν Χαλκίδα, — καὶ τὴν ζητεῖ εἰς γάμον, καὶ γίνεται δεκτός, καὶ τὴν μνηστεύεται... Ἄλλ' ἡ Ζεμφύρα εἶναι ἐκεῖ. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε φύγει ἀπὸ τὴν Εὐβοίαν καὶ αὐτὴ, καὶ μετὰ δύο ἔτη ἐπανέρχεται διὰ νὰ ἐπανίδῃ τὸν ἰδικόν της, διὰ νὰ διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματά της. Ἡ ἐμφάνισίς της εἰς τὸν Γιαννιὸν προξενεῖ φρίκην. Τὴν περιφρονεῖ, τὴν ὑβρίζει, τὴν ἀπωθεῖ. Ἡ Ζεμφύρα τὸν παρακαλεῖ, τὸν ἐξορκίζει, τὸν ἀπειλεῖ. Δέν ἠξεύρομεν μέχρι ποίου ἀκριβῶς σημείου εἶχον προχωρήσῃ πρὸς διείσθησιν αἱ σχέσεις των, διότι ὁ συγγραφεὺς τὸ ἀποσιωπᾷ. Πρέπει ὅμως νὰ εἶχον προχωρήσῃ πολὺ, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῆς ἐπιμονῆς, τὴν ὁποῖαν ἀντιτάσσει ἡ Ζεμφύρα. Δέν ἐννοεῖ νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ πάρῃ ἄλλην. Ἡ αὐτὴν, ἡ καμμίαν. Ἡ τελευταία των συνάντησις εἶνε εἰς τὴν ἐπικίνδυνον στενωπόν, τὴν ὁποῖαν ἠκολούθει ὁ Γιαννιὸς, μεταβαίνων διὰ νυκτός εἰς τὸ χωρίον τῆς μνηστῆς του. Κάτωθεν ἔχαινε κρημνὸς φοβερός, μέχρι τῆς θαλάσσης. Ἡ Ζεμφύρα παρουσιάζεται αἴφνης καὶ τοῦ φράττει τὸ δρόμον. «Ξέρω ποῦ πᾶς, στή σαστικιά σου! — Σὰν τὸ ξέρῃς ἀντὶ νὰ ρωτᾷς, ἄνοιξε τὸ δρόμον νὰ διαβῶ». Τίποτε! ἡ Τσιγγάνα ἔμενε ἐκεῖ, ριζωμένη. Ἐπακολουθεῖ λογομαχία. Μίαν στιγμὴν, ἡ Ζεμφύρα τοῦ ἀρπάζει τὰ σημάδια τοῦ ἀρραβῶνος (τὴν σακκούλαν καὶ τὸ μαντήλι) καὶ τὰ ποδοπατεῖ. Ὁ Γιαννιὸς μαίνεται καὶ τὴν ἀπωθεῖ καὶ τὴν ρίπτει κάτω. Ἐκείνη ἀνορθώνεται πάλιν, φραγμὸς ἀνυπέρβλητος ἐπὶ τῆς ἀτραποῦ. «— Μωρὴ Τσιγγάνα, μὴ μοῦ φέρῃς τὸ μαχαίρι στὸ κόκκαλο! θὰ παραμερίσῃς ἢ ὄχι; — Ὁχι! — Ὁχι! νὰ σέ φᾶ!» Εἶπε καὶ τὴν ἐλάκτησεν εἰς τὸ στήθος. Ἐκείνη «ἐκλονήθη βιαίως, ἠπλωσε τοὺς βραχίονας διὰ νὰ κρατηθῆ ἀπὸ τοὺς κλάδους. Εἰς μάτην! Ἐκυλίσθη εἰς τὴν ἄβυσσον, σφίγγουσα ὡς ἴστατον νεκρικὸν στόλισμα τὰποκοπέντα φύλλα τοῦ σχοίνου, παρασύρουσα λίθους καὶ χῶματα, καὶ ἐπάφλασε κάτω ἢ θάλασσα ἐκ τοῦ σώματος αὐτῆς». Ὀλίγας ἡμέρας ἀφ' οὗ ἐξεβράσθη τὸ πτώμα τῆς, καὶ ὁ Γιαννιὸς Καρανῖκος εὐρέθη κτυπημένος

διὰ βαρέος ὄργανου «ροπάλου ἢ σφύρας σιδηρουργείου» ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἐπέστρεφεν ἀπὸ τῆς μνηστῆς του. Μετ' ὀλίγας ὥρας ἀπέθανε, χωρὶς νὰ προφέρῃ ἄλλην λέξιν, παρά τὸ Βοτάνι τῆς Ἀγάπης... Ὁ Γυφτοκάβουρας ἐξεδικήθη τὴν θυγατέρα του.

Τοιοῦτος ὁ κορμός, περὶ τὸν ὁποῖον πλέκεται τὸ φύλλωμα, — αἱ μυρία λεπτομέρειαι τοῦ ἀγροτικοῦ μυθιστορήματος. Εἶνε ὡραῖον, μὲ τὴν ὡραιότητα ἐκείνην, τὴν ὁποῖαν προσδίδει ὁ κ. Δροσίνης εἰς ὅ,τι γράφει εἴτε διήγημα εἶνε εἴτε ποίημα. Ἡ περιγραφή τῆς φύσεως, ἡ ἀπεικόνισις τοῦ βίου τῶν χωρικῶν εἶναι ἀκριβῆς καὶ τελεία. Τὸν συγγραφέα χαρακτηρίζει πραγματικῶς ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν φύσιν καὶ ἡ γνώσις τοῦ ἐλληνικοῦ βίου. Ὅ,τι περιγράφει μὲ τόσον ἀληθινὰ χρώματα, τὸ εἶδε, τὸ ἔζησε, τὸ ἠγάπησε. Τὸ ἥμισυ τοῦ καιροῦ του διέρχεται πάντοτε εἰς τὴν ἐξοχήν, κυνηγῶν, ἀλιεύων, ἀναστρεφόμενος μετὰ τῶν χωρικῶν, σπουδάζων τὴν γλῶσσάν των καὶ τὰ ἥθη των, ὄχι πρὸς Θεοῦ μὲ τὴν ἀγάπην γλωσσολόγου ἢ λαογράφου, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀγάπην τοῦ ποιητοῦ, μὲ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ Βοτάνι τῆς Ἀγάπης εἶνε θησαυρὸς παρατηρήσεων, συλλεγείς ἀκόπως καὶ ἀπρομελετήτως. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι μόνον ἠθογραφία, ἀλλὰ καὶ ὠραία ἠθογραφία Ὅ,τι δὲ προσθέτει εἰς τὴν ὡραιότητά του, ὅ,τι ἀποτελεῖ ἴσως ὄλον τὸ μυστικόν της, εἶναι αὐτὴ ἡ ἀνάμιξις τοῦ μαγικοῦ φίλτρου, ἡ ὁποία τὸ κάμνει ὑπερφυσικόν, μυστηριώδες, φαντοστικόν ὡς παραμῦθι, ἐν ᾧ συγχρόνως εἶνε πραγματικώτατον. Ἡ ἐπενέργεια τῶ ὄντι τοῦ Βοτανιοῦ τῆς Ἀγάπης ἐξηγεῖται ἀπλούστατα διὰ τῆς ὑποβολῆς ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς πονηρίας τῆς Ἀθιγγανίδος, ἡ ὁποία ἐπεχείρησε νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τοῦ ἔρωτος ποῦ ἦναψε, διὰ νὰ βάλῃ εἰς τὸ χέρι τὸν εὐπορον χωρικόν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, νομίζω ὅτι τελειότερον καὶ μαγικώτερον φίλτρον ἀπὸ τὰ γαλανὰ μάτια τῆς Ζεμφύρας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὑρεθῇ· ἀλλ' οὔτε εἰμπορεῖ κανεὶς νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι καὶ ἡ δυστυχῆς ἐκείνη δὲν ἠγάπησεν ἀληθινά.

Εἶπα, ὅτι τὸ «Βοτάνι τῆς Ἀγάπης» ἐγράφη πρὸ δεκαπενταετίας. ὦ, βέβαια, ἂν τὸ ἔγραφε σήμερον ὁ κ. Δροσίνης δὲν θὰ εἶχε μερικὰς ἐλλείψεις, τὰς ὁποίας παρατηρεῖ καὶ ὁ ὀλιγώτερον ἀύστηρὸς κριτής. Ἐν πρώτοις, δὲν θὰ ἦτο γραμμένον εἰς τὴν σχολαστικὴν, τὴν ἀκομπτον καὶ ξηρὰν αὐτὴν καθαρύουσαν, τὴν ψυχρὰν πλάκα τοῦ ὕφους καὶ τῆς ἐναργείας, — γλῶσσαν ὁμῶς, τὴν ὁποῖαν ὄλοι σχεδὸν ἔγραφαν τότε, ἀκόμη καὶ εἰς τὰ διηγήματα. Ἦτο πρὸ τῆς τελευταίας φιλολογικῆς ἀφυπνίσεως, καθ' ἣν ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀπόλυτος ἀνάγκη καὶ ἡ ἀπόλυτος καλαισθησία τῆς χρήσεως γλῶσσης ζωντανῆς, ὀμιλουμένης, ἀπερίττου, σαφοῦς, εἰς ὅλα τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη, εἴτε πεζὰ εἴτε ἔμμετρα. Αἱ «Μέλισσαι», τὸ τελευταῖον ἔργον,

τῶ κ. Δροσίνη, εἶνε γραμμένον εἰς ἀσυγκρίτως ἀπλουστέραν γλῶσσαν. Θὰ μοῦ εἶπητε, ὅτι τὸ ἔγραψε διὰ τὸν λαόν. Ὅχι· ἂν τὸ ἔγραφεν ἴσια-ἴσια διὰ τοὺς ὀλίγους, ἂν ἔγραφε περὶ τῶν Μελισσῶν, ὅπως ἔγραψεν ἐσχάτως ὁ Μέττερλικ, εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ τὸ ἔκαμνεν εἰς γλῶσσαν ἀκόμη δημοτικώτεραν, ἀκόμη ποιητικώτεραν. Ὅπως δὴποτε, περὶ τῆς παλαιᾶς γλώσσης τοῦ κ. Δροσίνη εἰμπορεῖτε νὰ κρίνετε ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀποσπασμάτων, (ὄχι τῶν διαλόγων, βέβαια), χωρὶς νὰ τὴν κατηγορήσω ἐδῶ περισσότερον.

Ἐπειτα, ἂν τὸ «Βοτάνι τῆς Ἀγάπης» ἐγράφετο σήμερον, δὲν θὰ εἶχε μερικὰς παρεκβάσεις, ρητορικὰς καὶ πομπώδεις, αἱ ὁποῖαι ὁμοιάζουν μᾶλλον μὲ ἄρθρον καθημερινῆς ἐφημερίδος, περὶ ἀγροτικῆς πίστεως καὶ δημοσίας ἀσφαλείας... Καὶ εἰς τὴν ψυχολογίαν ἀκόμη, ὁ συγγραφεὺς θὰ περιωρίζετο εἰς τὰ πράγματα, εἰς τὰ γεγονότα, τὰς δὲ θαυμασίας ἐκείνας σκηνας του δὲν θὰ διέκοπτε μὲ παρακινδυνευμένας ἀναλύσεις, αἱ ὁποῖαι, ὅταν δὲν εἶνε ψευδεῖς, εἶνε ἀπλοῖκαί καὶ παιδουριώδεις. Ἐπειτα, εἰς τὸ τέλος, μετὰ τὸν διαιτητὴ χωρισμόν, ἡ Ζεμφύρα δὲν θὰ παρουσιάζετο ἀπροόπτως ἐλεεινὴ, ἄσχημη, τερατώδης ὡς Μέγαιρα. Ἡ ἐξεζητημένη αὐτῆ ἀσχημία τῆς ἠρωίδος, ἀντανάκλαται ὀλίγον καὶ ὡς ἀσχημία τοῦ ἔργου. Ὅχι, δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ τὴν ἰδῇ ἔτσι ὁ Γιαννιός, διὰ νὰ τὴν ἀπωθήσῃ. Μετὰ τόσον καιρόν, μὲ ἄλλας ἰδέας πλέον καὶ μὲ ἄλλα αἰσθήματα, χορτασμένος ἀπὸ τὴν πρώτην καὶ ἐρωτευμένος μὲ τὴν δευτέραν, ὁ Γιαννιός καὶ ὡραῖαν ἐπίσης θὰ τὴν ἐβδελύσσετο. Ἀλλ' ὁ τύπος τῆς ἠρωίδος θὰ διαιτηρεῖτο ἀμόλυντος, καὶ εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἀναγνώστου θὰ ἐφωτοβόλουν ζωηρότερα τὰ γαλανὰ της μάτια. Εἰμπορεῖ πάλιν νὰ ἔχω καὶ λάθος...

Ἀδιάφορον! Ὅ,τι καὶ ἂν κατηγορήσετε, ὅ,τι καὶ ἂν ἀφαιρέσετε, τὸ Βοτάνι τῆς Ἀγάπης ἀπομένει ἐν τῶν ὡραιωτέρων ἔργων τῆς φιλολογίας μας, — ἀληθινόν, ζωντανόν, ὑγιές, ποιητικώτατον. Ἡ ἀνάγνωσις του εἶνε ἀπόλαυσις δ' οἴανδὴποτε τάξιν καὶ δι' οἴανδὴποτε μόρφωσιν. Καὶ ὅταν ἔλεγα ἀνωτέρω: «ἂν τὸ ἔγραφε σήμερον ὁ κ. Δροσίνης», τὸ ἔλεγα μὲ πόνον. Διότι ὁ κ. Δροσίνης δὲν γράφει σήμερον, — τούλάχιστον μυθιστορήματα. Μετὰ τὴν «Ἀμαρυλλίδα», τὸ «Βοτάνι τῆς Ἀγάπης» ἔπειτα τίποτε. Καὶ εἶνε κρίμα, μέγαλον κρίμα, νὰ μὴ καλλιέργησι συστηματικώτερον τὸ εἶδος, συγγραφεὺς μὲ τοιαῦτα χαρίσματα, καὶ ὠριμα τώρα πλέον, — μὲ τόσην δύναμιν καὶ ζωὴν, μὲ τόσον ὑγιᾶ ἀντίληψιν τοῦ κόσμου, μὲ τόσην γνώσιν τοῦ ἐλληνικοῦ βίου καὶ τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς, — ἀγωνιζόμενος, ὡς ἔπρεπε, δι' ἔργων, παρά τὸ πλευρόν των ὀλίγων ἐκλεκτῶν καὶ ἀληθῶς ἐθνικῶν συγγραφέων μας, κατὰ τῆς εἰσβολῆς των ἀνισορρόπων καὶ τῶν ὑστερικῶν, οἱ ὁποῖοι λυμαίνονται τὴν σύγχρονον φιλολογίαν.